МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Дудко Сергій Григорович

УДК 373.02;613 (043.5)

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук
Гуз Костянтин Жоржович,
Інститут педагогіки національної академії
педагогічних наук України,
провідний науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шиян Надія Іванівна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
завідувач кафедри хімії та методики викладання хімії;

кандидат педагогічних наук, доцент
Жаркова Ірина Іванівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться 30 жовтня 2015 р. о 10-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 30 вересня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради О. І. ЯНКОВИЧ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розбудови світового співтовариства, реформування української держави здоров'я людини розглядається не тільки як важливий соціальний та індивідуальний ресурс, а і як провідний показник цивілізованості й прогресу суспільства, ознака гармонійного й комфортного середовища для особистісного самовираження громадян. Тому закономірно, що Індекс людського розвитку, прийнятий ООН, визначає здоров'я одним зі своїх компонентів. Турбуватися про його збереження та зміцнення необхідно розпочинати з раннього дитинства, адже педагогічною наукою встановлено, що перше десятиліття життя людини є фундаментом, який зумовлює подальший стан фізичної та психічної сфер життєдіяльності особистості.

Період перебування учнів у початковій школі є визначальним для виявлення їх творчого потенціалу, інтенсивного розвитку здібностей. Дослідженнями науковців (В. Дрофа, А. Іванов, А. Морозова, О. Савченко) обґрунтовано, що суттєво зміцнювати стан здоров'я учнів може навчальне середовище. Проблемі створення довкілля, що сприяє збереженню здоров'я дітей, присвячені праці М. Башмакова, В. Ковалько, М. Малашенка, Г. Спіченка, А. Цимбалару, В. Шипка. Роль цілісності знань та проведення занять поза шкільним приміщенням як умов підвищення ефективності здоров'язбережувального навчального середовища молодших школярів вивчали К. Гуз, В. Ільченко, А. Ляшенко, П. Матвієнко, В. Моляко, В. Сухомлинський та ін.

Вітчизняні вчені досліджували різні аспекти оздоровлення дітей: педагогічні умови оздоровлення учнів ліцею (А. Каташов); формування здорового способу життя підлітків у дитячо-юнацьких спортивних школах (С. Свириденко); теорія та практика проектування діяльності дитячого закладу з оздоровлення та відпочинку дітей (М. Наказний); формування поняття здорового способу життя в учнів основної школи (Г. Голобородько); гігієнічне обґрунтування заходів із оптимізації здоров'я міських школярів молодшого віку (В. Ніколаєнко). П. Матвієнко, І. Підласий та інші науковці акцентували увагу на залежності ефективності дидактичного процесу від наявності здоров'язбережувального навчального середовища, що є одним із пріоритетних напрямків роботи сучасної школи. Однак дидактичні засади формування такого середовища, від якого найбільше залежить ефективність цілісного процесу навчання в початковій школі, спеціально не досліджувалися.

Проте результати медичних і соціологічних досліджень останніх років засвідчують щорічне погіршення самопочуття молодших школярів. Фахівці фіксують зниження показників фізичного, психічного, морального стану здоров'я учнів, на чому наголошують В. Базарний, Я. Береговий, О. Ващенко, Н. Полька. Педагогічні й медичні працівники констатують, що типове навчально-

виховне середовище сучасного загальноосвітнього навчального закладу неповною мірою виконує функції збереження здоров'я та фізичного розвитку дітей.

Отже, існує суперечність між потребою в спрямованості матеріально-технічного, методичного забезпечення школи, діяльності всіх учасників навчального процесу на збереження й зміцнення здоров'я молодших школярів і відсутністю ефективного здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, створеного на засадах сучасної дидактики. Необхідність вирішення зазначеної суперечності обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження: «Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи лабораторії інтеграції змісту освіти Інституту педагогіки НАПН України як складник комплексної теми «Теоретико-методичні засади інтегрованого навчання природознавства у профільній школі (рівень стандарту)» (№ 0108U000443). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 3 від 24.02.2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25.10.2011 р.).

Об'єкт дослідження – навчальне середовище початкової школи.

Предмет дослідження – система формування здоров'язбережувального навчального середовища.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи.

Відповідно до мети сформульовані такі **завдання**:

1. На основі аналізу наукових джерел і практики навчання з'ясувати сутнісні характеристики основних дефініцій дослідження та концептуальні засади формування навчального середовища початкової школи.

2. Виявити та обґрунтувати дидактичні умови формування здоров'язбережувального навчального середовища.

3. Розробити модель системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи та реалізувати її у відповідній методиці.

4. Експериментально перевірити ефективність розробленої моделі системи формування здоров'язбережувального навчального середовища в практиці початкової школи.

Для вирішення визначених завдань використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: інтерпретаційно-аналітичний для з'ясування концептуальних засад формування моделі системи здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи,

конкретизації поняття здоров'язбережувального навчального середовища; системно-структурний і моделювання для схематичного зображення процесу формування відповідного навчального середовища;

– *емпіричні*: анкетування, бесіди, спостереження, тестування для визначення стану здоров'я учнів та якості навчально-методичного забезпечення, заходів, спрямованих на зміцнення та розвиток здоров'я учнів; педагогічний експеримент, узагальнення досвіду вчителів з метою перевірки ефективності обґрунтованих дидактичних засад формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи;

– *математичні методи* для кількісної характеристики результатів педагогічного експерименту, підвищення надійності висновків, якісної інтерпретації експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. На етапі констатувального експерименту були задіяні 828 учнів початкових класів та 152 учителі Дніпропетровської, Київської, Полтавської, Черкаської областей. Формувальний етап педагогічного експерименту (424 учні та 38 педагогічних працівників) здійснено на базі СЗШ I – III ступенів № 11, 24, 25 м. Полтави, Терешківської ЗОШ I – III ступенів Полтавського району Полтавської області; КЗ «Дніпровська СЗБШ I – III ступенів» Верхньодніпровського району Дніпропетровської області.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* обґрунтовано дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, що виражені в дидактичній системі та відображені в моделі, яка охоплює мету, закономірності, принципи, дидактичні умови та дидактичні чинники їх реалізації, функціонально-структурні складові здоров'язбережувального навчального середовища, діагностичний інструментарій (критерії, показники, рівні сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи) та результативну складову (сформоване здоров'язбережувальне навчальне середовище початкової школи); виявлено комплекс дидактичних умов формування відповідного середовища (спрямованість змісту навчання та навчально-методичного забезпечення на формування життєствердного здоров'язбережувального образу світу та здоров'язбережувальної компетентності учня початкової школи; зміцнення здоров'я учнів засобами дидактично адаптованої матеріально-технічної бази початкової школи; застосування в навчально-виховному процесі початкової школи сучасних здоров'язбережувальних технологій, моделей, методик, методів та прийомів; проведення моніторингу впливу здоров'язбережувального навчального середовища на рівень володіння здоров'язбережувальною компетентністю, сформованості життєствердного здоров'язбережувального образу світу, стан фізичного, психічного, соціального, духовно-морального здоров'я учня початкової школи); розроблено методику організації здоров'язбережувального навчального середовища молодших школярів.

Уточнено сутність понять «здоров'язбережувальне навчальне середовище», «життєствердний здоров'язбережувальний образ світу молодшого школяра».

Подальшого розвитку набули засоби та методи формування здоров'язбережувального навчального середовища.

Практичне значення дослідження полягає у впровадженні в навчально-виховний процес початкової школи методики організації здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи та її навчально-методичного забезпечення, що включає: посібники для вчителів «Країна здорових дітей», «У пісні зростає людина»; розробки уроків для проведення в зеленому класі, сценаріїв здоров'язбережувальних заходів «Дні в довкіллі» та «Екологічна стежка»; комплекс завдань для перевірки рівня сформованості життєствердного здоров'язбережувального образу світу учнів молодших класів.

Матеріали дослідження можуть бути використані директорами та вчителями шкіл, викладачами вишів у процесі підготовки студентів, методистами інститутів післядипломної педагогічної освіти, авторами підручників, навчальних і методичних посібників для учнів, студентів і вчителів.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ЗСШ I–III ст. № 11, 24, 25, 36 м. Полтава (довідка № 24/4658 від 25.11.2014), КЗ «Дніпровська СЗБШ I – III ст.», КЗ «Верхівцевський НВК», КЗ «Новомиколаївська СЗШ I – III ст. № 1» Верхньодніпровського району Дніпропетровської області (довідка № 1145/01 від 20.11.2014), Тахтаулівського НВК і Терешківської ЗОШ I – III ст. Полтавського району Полтавської області (довідка № 01–14/1483 від 05.12.2014), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (довідка № 83 від 17.03.2015).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науково-практичних конференціях і семінарах: *міжнародних* – Других Покровських міжнародних просвітницьких читаннях (Київ, 2009), «Концепції та моделі вивчення змісту освітніх галузей у профільній школі» (Полтава, 2010), «Культура здорового способу життя та екологічне виховання як складові змісту позашкільної освіти» (Полтава, 2010), «Теоретичні та методичні основи організації здоров'язбережувального навчального середовища учнів ЗОШ та ВНЗ» (Полтава, 2011), «Інтеграція змісту освіти на засадах освіти для сталого розвитку» (Полтава, 2012), «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи» (Полтава, 2013), «Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку» (Київ, 2013), «Упровадження інтегрованого навчання в загальноосвітній і вищій школах: реалії та перспективи» (Полтава, 2014), «Теорія і практика підвищення кваліфікації педагогічних працівників» (Полтава, 2014); *всеукраїнських* – «Освіта та здоров'я розвитку дитини» (Ялта, 2011).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 16 одноосібних публікаціях: 7 статей у наукових фахових виданнях із педагогічних наук (з них 1 в іноземному виданні); 7 тез у збірниках матеріалів наукових конференцій; 2 навчально-методичних посібники.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 258 сторінок, із них основного тексту – 194 сторінки. Список використаних джерел налічує 321 найменування, із них іноземними мовами – 9. У дисертації є 11 таблиць (5 сторінок), 10 рисунків (4 сторінки) і 9 додатків (32 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, практичну значущість роботи, дані щодо апробації й упровадження результатів наукового пошуку в педагогічну практику.

У першому розділі **«Теоретико-педагогічні основи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи»** здійснено аналіз державних документів, які визначають провідним завданням системи освіти в Україні виховання в дитини відповідального ставлення до здоров'я як найвищої особистісної та соціальної цінності. З'ясовано, що медичні та соціологічні дослідження останніх років засвідчують стійку тенденцію до погіршення стану здоров'я школярів, що вказує на існування складної соціально-педагогічної проблеми. Її вирішення лише при зміні традиційних умов навчання, епізодичному впровадженні здоров'язбережувальних підходів не забезпечує бажаного результату. Тому на сучасному етапі розвитку початкової освіти є актуальним формування системи засобів і методів підвищення ефективності здоров'язбережувальної роботи з учнями молодшого шкільного віку, створення оптимальних умов для індивідуального розвитку кожної дитини. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є конструювання здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи.

Встановлено, що в історичному аспекті формування уявлення про здоров'язбережувальне навчальне середовище відбувалося через усвідомлення понять «здоров'я» та «здоровий спосіб життя». Розгляд філософських поглядів мислителів (Сократа, Демокріта, А. Августина, Сенеки, Декарта, Г. Сковороди) із цього питання дав змогу з'ясувати філософський зміст і смислову сутність базових понять (фізичне тіло, дух, здоров'я, здоровий спосіб життя), які в подальшому привели до формування поняття «здоров'язбережувальне навчальне середовище», визначити чинники та обставини, які безпосередньо вплинули та впливають на формування останнього.

Інтерпретація цих знань у контексті сучасних наукових досліджень (В. Беспалько, Г. Ботвин, Е. Браун, К. Гуз, О. Ільченко, В. Ковалько, А. Ляшенко, П. Матвієнко, В. Моляко, О. Савченко,

Г. Спіченко, А. Цимбалару та ін.) забезпечила можливість зробити висновок, що здоров'язбережувальне навчальне середовище є динамічним утворенням, яке еволюційно розвивається, змінюється під впливом освітніх реформ та соціуму.

Під здоров'язбережувальним навчальним середовищем розуміємо таке навчальне середовище, у якому завдяки формуванню цілісності свідомості, життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня, його здоров'язбережувальної компетентності забезпечується формування здорового способу життя дітей, відповідальне ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих, до довкілля; контролюються всі складові здоров'я.

Зіставлення тлумачення цього поняття з практикою роботи сучасної початкової школи сприяло виокремленню в здоров'язбережувальному навчальному середовищі таких функціонально-структурних компонентів:

– зміст особистісно значимої системи знань про здоров'я (засвоєння учнями знань про збереження свого здоров'я, усвідомлення значущості здоров'я у житті людини, формування в образі світу уявлень про сутність понять самозбереження, збереження свого роду, народу, довкілля, знання про основи ведення здорового способу життя);

– навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу початкової школи (включення спецкурсів до варіативної складової робочих навчальних планів, екологічні панно, навчальні маячки, методичні рекомендації щодо використання здоров'язбережувальних технологій, прийомів тощо);

– організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу (методи, прийоми організації спільної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості);

– методи забезпечення навчання в русі та формування здоров'язбережувальної компетентності учнів дидактизованою матеріально-технічною базою (зелені класи, екологічні стежини, зони відпочинку, парти-конторки, сенсорні хрести, інформаційні стенди тощо).

Під життєствердним здоров'язбережувальним образом світу учня початкової школи розуміємо особистісно значиму систему знань про здоров'я, в основі якої є загальні закономірності природи, зміст яких включає уявлення про сутність понять самозбереження, збереження свого роду, народу, довкілля, знання про основи ведення здорового способу життя.

Як стверджують науковці (К. Гуз, В. Ільченко), традиційна фактологічна освіта внаслідок навчання в умовах замкнутого, сенсорно збідненого простору недостатньо орієнтує навчальний процес на формування цілісного погляду дитини на світ і, відповідно, життєствердного здоров'язбережувального образу світу. Тому при конструюванні цього образу необхідно раціонально використати як інваріативну, так і варіативну складову робочого навчального плану шляхом упровадження курсів, які мають здоров'язбережувальну складову. Такі курси повинні спрямовуватися на рухову активність учнів, розкривати цілісні знання про природне, етнічне та

соціальне середовище життя людини та саму людину, що є також необхідною умовою формування життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня. Цим вимогам найбільше відповідають курси «Ритміка», «Хореографія», «Християнська етика в українській культурі» та навчальний предмет «Я і Україна. Довкілля».

На основні аналізу сучасного стану розробки проблеми (Н. Бібік, О. Ващенко, В. Ірхін, Я. Кодлюк, О. Савченко та ін.) та емпіричних досліджень здоров'язбережувальну компетентність тлумачимо як інтегративну здатність учня до застосування набутих під час навчально-виховного процесу здоров'язбережувальних знань, умінь, навичок, цінностей, особистого досвіду; здатність до втілення в життя власної здоров'язбережувальної поведінки, яка впливає на збереження та розвиток свого здоров'я та здоров'я інших людей.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності відбувається через освітню галузь «Здоров'я і фізична культура» під час викладання предметів «Основи здоров'я» та «Фізична культура». Проте в процесі дослідження ми дійшли висновку, що всі предмети, які викладаються в навчальному процесі початкової школи, мають спрямовуватися на збереження стану здоров'я учнів.

Як засвідчує практика роботи сучасної початкової школи, формуванню здоров'язбережувальної компетентності учнів приділяється увага: загальноосвітні навчальні заклади впроваджують досвід мережі шкіл сприяння здоров'ю, використовують передовий педагогічний досвід із впровадження здоров'язбережувальних технологій, проводять загальношкільні спортивно-масові заходи для популяризації здорового способу життя. Однак рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності та стан здоров'я учнів унаслідок цього підвищується недостатньо.

Встановлено, що застосування школярами змісту загальних закономірностей до пояснення явищ природи, які включають поняття самозбереження, збереження свого роду, народу (суспільства), довкілля, вміння оперувати ними при поясненні різноманітних явищ, об'єктів дійсності є умовою формування в дітей здоров'язбережувальної компетентності. Ця умова, як і конструювання життєствердного здоров'язбережувального образу світу учнів початкових класів, забезпечується через співпрацю вчителів (учителя початкових класів, іноземної мови, музики, фізкультури, інформатики, вихователя групи продовженого дня) під час навчання в зеленому класі, уроків серед природи, при роботі на екологічній стежині, під час проведення днів у довкіллі, через проведення інтегрованих уроків. Ми опираємося на думку науковців (К. Гуз, В. Ільченко, В. Сухомлинський) про те, що навчання в природному середовищі дає можливість учневі задовольнити базові потреби у пізнанні світу в процесі взаємодії з його об'єктами поза чуттєво-мотиваційною основою, сприяє зміцненню фізичного та психічного здоров'я.

Серед закономірностей здоров'язбережувального навчального процесу виокремлено такі:

1. Збереження, зміцнення здоров'я учнів зумовлене спрямованістю навчального процесу, його навчально-методичного забезпечення, діяльності колективу вчителів, школярів, батьків на формування життєствердного здоров'язбережувального образу світу, здоров'язбережувальної компетентності.

2. Ефективність впливу здоров'язбережувального навчального процесу на стан здоров'я учня залежить від матеріально-технічної бази, навчально-методичного забезпечення цього процесу, управління ним, ефективності використання здоров'язбережувальних технологій.

3. Результативність навчального процесу, діяльність школярів, учителів, батьків щодо впровадження здоров'язбережувального навчального середовища зумовлена неперервністю моніторингу здоров'я учнів у навчальному закладі.

4. Ефективність здоров'язбережувального педагогічного впливу на дітей та їх батьків залежить від інтенсивності зв'язків між педагогом, учнем, батьками та громадськістю.

Основними принципами здоров'язбережувального навчального процесу є:

1. Цілісність процесу формування здоров'язбережувального навчального середовища.

2. Неперервність та практична цілеспрямованість здоров'язбережувальної діяльності учителя в навчальному середовищі початкової школи.

3. Системність та послідовність процесу формування здоров'язбережувльного навчального середовища.

4. Спрямованість на зміцнення та збереження здоров'я дитини, взаємодію між педагогічним, учнівським, батьківським колективами, громадськістю.

Визначено дидактичні умови формування здоров'язбережувального навчального середовища, а саме:

1) спрямованість змісту навчання та навчально-методичного забезпечення на формування життєствердного здоров'язбережувального образу світу та здоров'язбережувальної компетентності учня початкової школи;

2) зміцнення здоров'я учнів засобами дидактично адаптованої матеріально-технічної бази початкової школи;

3) застосування в навчально-виховному процесі початкової школи сучасних здоров'язбережувальних технологій, моделей, методик, методів та прийомів;

4) проведення моніторингу впливу здоров'язбережувального навчального середовища на рівень володіння здоров'язбережувальною компетентністю, сформованості життєствердного здоров'язбережувального образу світу, стан фізичного, психічного, соціального, духовно-морального здоров'я учня початкової школи.

Виявлені дидактичні засади (закономірності, принципи, дидактичні умови) виражені в дидактичній системі формування здоров'язбережувального навчального середовища і відображені

у її моделі. Основними складовими моделі системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи (рис. 1) є: мета; закономірності; принципи формування здоров'язбережувального навчального середовища; функціонально-структурні компоненти; дидактичні умови; дидактичні чинники їх реалізації; діагностичний інструментарій (критерії, показники, рівні сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи) та сформоване здоров'язбережувальне навчальне середовище початкової школи як результативна складова.

У другому розділі **«Експериментальне дослідження ефективності моделі системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи»** уточнено діагностичний інструментарій (критерії, показники та рівні сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи – достатній, середній, початковий), розкрито загальні питання проведення педагогічного експерименту, визначено методику організації і впровадження здоров'язбережувального навчального середовища в початковій школі, проаналізовано результати дослідження.

Перший етап педагогічного експерименту – констатувальний (2007-2009) – проводився з метою визначення сформованості в учнів початкової школи життєствердного здоров'язбережувального образу світу та здоров'язбережувальної компетентності, стану фізичного, психічного, соціального та духовно-морального здоров'я.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив недостатнє оволодіння учнями здоров'язбережувальною компетентністю (50,4%) та формування у них життєствердного здоров'язбережувального образу світу (12%). Дослідження стану психічного, соціального, морально-духовного здоров'я шляхом анкетування показує, що 65% учнів не мають стану агресивності та підвищеної емоційності, 71% школярів можуть визначити своє місце в суспільстві, хочуть спілкуватися з людьми, 51% дітей прагнуть до духовно-морального вдосконалення, розвитку життєвих цінностей.

Дослідження стану фізичного здоров'я, яке проводилося під час профілактичних оглядів медичними працівниками, показало, що 11,6% учнів є здоровими, а 88,4% – з патологією. Усе це засвідчує необхідність системної розробки проблеми.

Упродовж 2012–2014 років проводився формувальний етап педагогічного експерименту. Його мета полягала в експериментальній перевірці ефективності розробленої моделі та визначенні рівня сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. В експериментальній групі (214 осіб) навчання проводилося з використанням розробленої моделі системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. У контрольній групі (210 осіб) – у традиційному навчальному середовищі.

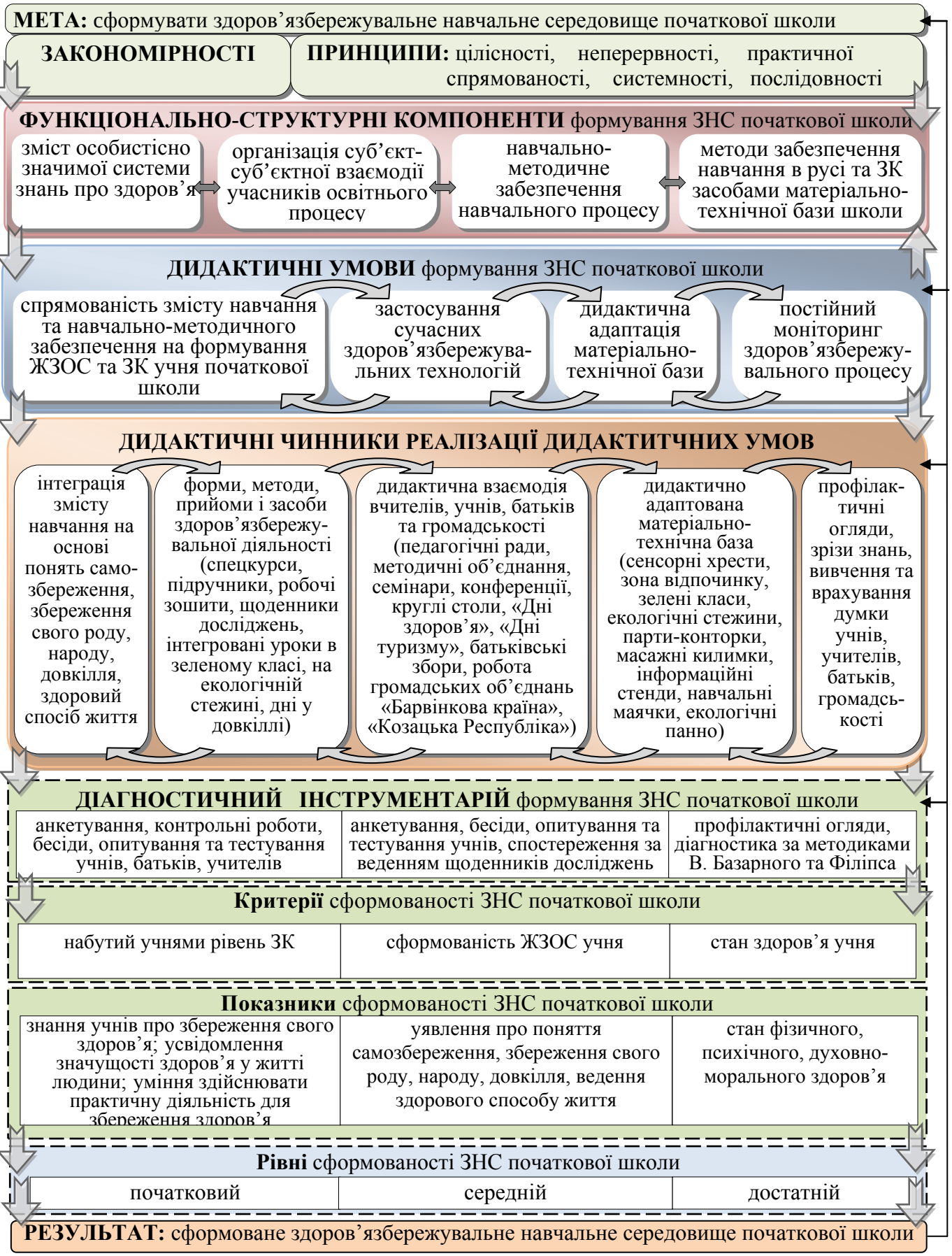

Рис. 1. Модель системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи (*ЗК – здоров'язбережувальна компетентність; ЗНС – здоров'язбережувальне навчальне середовище; ЗЖОС – життєствердний здоров'язбережувальний образ світу*)

Механізмом реалізації обґрунтованих у дослідженні дидактичних засад є розроблена методика формування здоров'язбережувального навчального середовища. На її підготовчому етапі передбачено проведення педагогічних рад, методичних об'єднань, батьківських конференцій, зборів, бесід, під час яких розглядаються питання підвищення кваліфікації педагогів із проблем збереження та зміцнення здоров'я учнів, ознайомлення з методикою формування здоров'язбережувального навчального середовища, упровадження необхідних здоров'язбережувальних технологій, обладнання навчальних класів, шкільних рекреацій, поповнення спортивної бази навчальних закладів та облаштування територій шкіл.

Важливим елементом методики формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи є організація навчання поза стінами школи (уроків у зеленому класі, днів у довкіллі, уроків серед природи тощо); використання хорового співу під час навчальних занять (піснетерапія); спеціальне обладнання класних кімнат та їх навчально-методичне забезпечення (навчальні маячки, сенсорні хрести, парти-конторки, сюжетні панно, масажні килимки, щоденники спостережень тощо), облаштування приміщення школи та шкільного подвір'я куточками живої природи, місцями для відпочинку та рухливих ігор і т. д.; фізкультурно-оздоровча діяльність школи; організація педагогічного, учнівського, батьківського колективів, громадськості щодо зміцнення здоров'я учнів та постійний моніторинг за станом фізичного, психічного, соціального та духовно-морального здоров'я, оприлюднення його результатів у навчальному процесі.

Згідно з експериментальною методикою уроки в зеленому класі проводилися на теми: з навчального предмета *«Я і Україна»* 3 клас: «Спостереження в довкіллі», «Складання плану спостережень», «Осінні краєвиди», «Спостерігаємо за ґрунтами», «Зимові спостереження за довкіллям», «Тварини в довкіллі. Обережне поводження», «Обряди та звичаї українського народу», «Довкілля і здоров'я людини»; з навчального предмета *«Літературне читання»* 3 клас: «До джерел народної творчості», «Осінні мотиви в поезії Ліни Костенко», «Людина серед природи. Поезія Лесі Українки», «У золото убралася земля», «Зачарувала все зима», творчість Н. Забіли «Кожен місяць, кожну пору на землі нове вбрання», В. Сухомлинського «Школа під голубим небом».

Експериментальна перевірка здійснювалася за такими напрямками роботи: анкетування, бесіди, опитування та тестування учнів, спостереження за веденням школярами щоденників досліджень щодо сформованості здоров'язбережувальної компетентності та життєствердного здоров'язбережувального образу світу; діагностика для визначення стану психічного, соціального та духовно-морального здоров'я дітей; проведення профілактичних оглядів стану здоров'я учнів та аналіз цих оглядів. Додаткове дослідження передбачало анкетування вчителів для виявлення змін у їх діяльності в умовах здоров'язбережувального навчального середовища, опитування

батьків для визначення впливу досліджуваного середовища на усвідомлення необхідності піклування про стан здоров'я власних дітей, з'ясування якості співпраці громадських організацій із загальноосвітніми закладами, аналіз класних журналів для обґрунтування впливу здоров'язбережувального навчального середовища на рівень навченості учнів з усіх предметів навчального плану початкової школи.

Результати експериментальної роботи щодо сформованості здоров'язбережувальної компетентності учнів засвідчили: в експериментальних класах вищі результати рівня змістового (+26%), мотиваційного (+27%) та процесуального (+10,7%) компонентів здоров'язбережувальної компетентності; вищі показники сформованості життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня (+67%), ніж у контрольних класах. За визначеними показниками виявлено достатній рівень сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. Результати експериментального дослідження відповідно до визначених критеріїв і показників представлені в таблиці 2.

Отже, запропонована модель системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи позитивно вплинула на формування здоров'язбережувальної компетентності та життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня, забезпечення збереження та зміцнення всіх складових здоров'я дітей, що засвідчує достатній рівень сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи.

Під час дослідження встановлено позитивний вплив запропонованого здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи на рівень навченості учнів. За результатами семестрового оцінювання учнів четвертих (контрольних та експериментальних) класів із навчальних предметів початкової школи за формулою: $Н = \frac{Д}{У} * 100$, де Н – навченість, Д – кількість учнів, які мають результати навчальних досягнень лише на високому і достатньому рівнях, У – кількість учнів, доведено, що за останні чотири роки в експериментальних класах підвищився рівень навченості учнів (+ 11,8%) порівняно з контрольними (+ 4%).

Результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили ефективність запропонованих дидактичних засад формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, яке забезпечує формування життєствердного здоров'язбережувального образу світу, здоров'язбережувальної компетентності, збереження, зміцнення здоров'я учня та підвищує його здатність до засвоєння навчального матеріалу.

Таблиця 2

Результати експериментального дослідження впливу здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи (згідно з третім критерієм, порівняльні дані у %)

Показники	Е (214 учнів)			К (210 учнів)		
1) Сформованість здоров'язбережувальної компетентності учня:						
• змістовий компонент (знання про збереження свого здоров'я)	75			49		
• мотиваційний компонент (усвідомлення значущості здоров'я у житті людини)	78			51		
• процесуальний компонент (уміння здійснювати практичну діяльність для збереження здоров'я)	63,4			52,7		
2) Сформованість життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня	78			11		
3) Стан здоров'я учнів						
Стан фізичного здоров'я:						
• наявність порушень органів зору	1,1			10		
• наявність порушень опорно-рухового апарату	16			20		
• перебування на диспансерному обліку	17,7			49		
• виявлення дітей із патологією (наявність чи відсутність)	81			90,2		
Рівень стану здоров'я учнів / Стан здоров'я	задовільний	підвищений	високий	задовільний	підвищений	високий
Стан психічного здоров'я:						
• відсутність відхилень у розвитку нервової системи за допомогою вестибулярної проби	84	–	16	67	–	33
• загальний рівень тривожності учня	80	16	4	53	37	10
• страх ситуації перевірки знань	70	23	7	40	46	14
• низька фізіологічна опірність стресові	92	8	–	55	20	25
Стан соціального здоров'я:						
• переживання соціального стресу	92	8	–	46	45	9
• фрустрація потреби в досягненні успіху	88	12	–	50	50	–
• страх невідповідності очікуванням оточення	74	20	6	10	60	30
Стан духовно-морального здоров'я:						
• проблеми і страхи у стосунках з учителями	84	16	–	45	45	–
• страх самовираження	62	28	10	45	40	17
• сформованість моральних цінностей, духовних переконань, свідоме ставлення до навколишнього світу	82	–	18	66	–	34
Рівні сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи	достатній			початковий		

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи дає змогу зробити такі **висновки**:

1. На основі аналізу наукової, філософської, психолого-педагогічної літератури виявлено недостатнє теоретичне обґрунтування та експериментальну розробленість дидактичних засад формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, що і визначило актуальність роботи. Вивчення стану досліджуваної проблеми формування здоров'язбережувального навчального середовища учнів початкової школи засвідчує незадовільний стан здоров'я дітей початкової школи. З'ясовано, що, незважаючи на наявність в Державному стандарті вимог до формування здоров'язбережувальної компетентності, використання в загальноосвітніх навчальних закладах України передового педагогічного досвіду, впровадження здоров'язбережувальних технологій, рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності та стан здоров'я учнів підвищуються недостатньо.

2. Уточнено й конкретизовано зміст основних понять дослідження: «здоров'язбережувальне навчальне середовище», «здоров'язбережувальна компетентність» та їх складових, виявлено концептуальні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. Розкрито зміст поняття «життєствердний здоров'язбережувальний образ світу учня початкової школи».

3. Доведено, що функціонально-структурними складовими здоров'язбережувального навчального середовища учнів початкової школи є: зміст особистісно значимої системи знань про здоров'я, спрямованої на формування здоров'язбережувальної компетентності, життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня; навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу початкової школи (робочі навчальні плани, методичні рекомендації, дидактичний матеріал); методи забезпечення навчання в русі та формування здоров'язбережувальної компетентності учнів засобами дидактизованої матеріально-технічної бази школи (зелені класи, екологічні стежини, зони відпочинку, спеціальне здоров'язбережувальне обладнання класів); організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу (вчителів, учнів, батьків, громадськості) при застосуванні методів та прийомів, спрямованих на зміцнення здоров'я учнів у позаурочний час.

4. Теоретично обґрунтовано дидактичні засади, що виражені у дидактичній системі формування здоров'язбережувального навчального середовища учнів початкової школи: закономірності підвищення стану здоров'я учнів початкової школи; принципи здоров'язбережувального навчального середовища (цілісності, неперервності, практичної спрямованості, системності, послідовності); дидактичні умови формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, що полягають у спрямованості змісту навчання та навчально-методичного забезпечення на формування

життєствердного здоров'язбережувального образу світу та здоров'язбережувальної компетентності учня початкової школи, зміцненні здоров'я учнів засобами дидактично адаптованої матеріально-технічної бази початкової школи, застосуванні в навчально-виховному процесі початкової школи сучасних здоров'язбережувальних технологій, моделей, методик, методів та прийомів. проведенні моніторингу впливу здоров'язбережувального навчального середовища на рівень володіння здоров'язбережувальною компетентністю, сформованості життєствердного здоров'язбережувального образу світу, стану фізичного, психічного, соціального, духовно-морального здоров'я учня початкової школи.

5. Розроблено дидактичну модель системи здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, яка включає взаємообумовлені структурні складові: мету; закономірності; принципи формування здоров'язбережувального навчального середовища; функціонально-структурні компоненти; дидактичні умови; дидактичні чинники їх реалізації; діагностичний інструментарій (критерії, показники, рівні сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи); результативну складову (сформоване здоров'язбережувальне навчальне середовище початкової школи), та методику її впровадження.

6. Дослідженням доведено, що ефективне формування здоров'язбережувальної компетентності, життєствердного здоров'язбережувального образу світу учнів, збереження та зміцнення складових їх здоров'я забезпечується під час вивчення всіх предметів навчального плану початкової школи. Відповідна методика передбачає засвоєння інтегрованого змісту освіти, організацію навчання у спеціально обладнаних класних кімнатах (навчальні маячки, сенсорні хрести, парти-конторки, сюжетні панно, масажні килимки тощо) та поза стінами школи (уроків у зеленому класі, днів у довкіллі, уроків серед природи тощо), облаштування приміщення школи та шкільного подвір'я куточками живої природи, місцями для відпочинку та рухливих ігор тощо, фізкультурно-оздоровчу діяльності школи, взаємодію педагогічного, учнівського, батьківського колективів, громадськості як суб'єктів освітньої взаємодії та постійний моніторинг стану фізичного, психічного, соціального та духовно-морального здоров'я.

7. Результати експериментальної роботи підтверджують ефективність розробленої моделі системи формування здоров'язбережувального середовища початкової школи. Вони свідчать про достатній рівень сформованості здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. Зокрема, рівень володіння учнями здоров'язбережувальною компетентністю в експериментальних класах виявився вищим порівняно з контрольними за всіма компонентами: змістовий вищий на 26%, мотиваційний – на 27%, процесуальний – на 10,7%.

В експериментальних класах сформованість здоров'язбережувального образу світу виявлено у 78% учнів, у контрольних – 11%. Стан фізичного здоров'я школярів експериментальних класів за отриманими даними профілактичних оглядів покращився до 12,6%, а кількість учнів, які

перебували на диспансерному обліку, зменшилась на 31,3%. Діагностичні заміри стану соціального, психічного та морально-духовного здоров'я учнів початкових класів засвідчили, що в експериментальних класах порівняно з контрольними показники задовільного рівня станів здоров'я молодших школярів збільшилися в середньому на 34%; зменшилися показники підвищеного рівня на 28% та високого рівня на 11%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання цієї проблеми. Для подальшого вивчення та вирішення винесено такі питання: особливості підготовки педагогічних працівників для формування здоров'язбережувального навчального середовища в загальноосвітньому закладі; формування здоров'язбережувального навчального середовища в середній та старшій школі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Дудко С. Г. Здоров'язберігаючі технології в освітньому середовищі початкових класів / С. Г. Дудко // Постметодика. – 2010. – № 5 (96). – С. 45–47.

2. Дудко С. Г. Здоров'язбережувальні компетентності учнів початкових класів та шляхи їх формування / С. Г. Дудко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.). – К., 2013. – Вип. 232 (32). – С. 203–207.

3. Дудко С. Г. Дидактические принципы и закономерности здоровьесберегающей учебной среды начальной школы / С. Г. Дудко // Культура. Наука. Интеграция. – 2013.– № 4 (24). – С. 52–60.

4. Дудко С. Г. Методичні засади інтегрованого навчання в здоров'язбережувальному навчальному середовищі початкової школи / С. Г. Дудко // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 30 квітня 2014 р.). – Полтава, 2014. – Вип. 6. – С. 252–257.

5. Дудко С. Г. Закономірності та принципи здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи / С. Г. Дудко // Проблеми сучасної педагогічної освіти: Педагогіка і психологія : зб. статей. – Ялта, 2014. – Вип. 43, ч. 1. – С. 52–57.

6. Дудко С. Г. Педагогічні умови формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи / С. Г. Дудко // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 2. – С. 51–54.

7. Дудко С. Г. Дидактична модель формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи / С. Г. Дудко // Постметодика. – 2014. – № 5. – С. 45–47.

8. Дудко С. Г. Результати експериментальних досліджень стану здоров'я учнів в умовах здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи / С. Г. Дудко // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 9. – С. 57–59.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Дудко С. Г. Здоров'язбережувальні технології як складова освіти для сталого розвитку / С. Г. Дудко // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Інтеграція змісту освіти на засадах освіти для сталого розвитку» (Полтава, 26 квітня 2012 р.).– Полтава, 2012. – Вип. 4. – С. 135–142.

10. Дудко С. Г. Інформаційно-освітній простір як здоров'язбережувальне освітнє середовище учнів початкової школи / С. Г. Дудко // Наукові записки Малої академії наук України : зб. наук. праць. – К., 2013. – С. 156–162.

11. Дудко С. Г. Країна здорових дітей: Впровадження здоров'язберігаючих та здоров'ярозвиваючих технологій в навчальному процесі / С. Г. Дудко. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 43 с.

12. Дудко С. Г. Особливості оновлення здоров'язбережувальної компетентності освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» на рівні Державного стандарту початкової загальної освіти / С. Г. Дудко // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 18 квітня 2013 року). – Полтава, 2013. – Вип. 5. – С. 147–154.

13. Дудко С. Г. Про необхідність формування здоров'язбережувального освітнього середовища учнів початкової школи / С. Г. Дудко // Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 жовтня 2013 року). – К., 2013. – С. 66–68.

14. Дудко С. Г. Формування здоров'язберігаючого та здоров'ярозвиваючого освітнього середовища у навчальному процесі початкової школи / С. Г. Дудко // Культура здорового способу життя та екологічне виховання як складові змісту позашкільної освіти : міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 25–27 травня 2010 року). – Полтава, 2010. – С. 232–237.

15. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувального та здоров'ярозвивального навчального середовища в початковій школі / С. Г. Дудко // Теоретичні та методичні основи організації здоров'язбережувального навчального середовища загальноосвітньої школи та ВНЗ : «Технології інтеграції змісту освіти» за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 квітня 2011 року). – Полтава, 2011. – Вип. 3. – С. 219–227.

Опубліковані праці, які додатково відображають

наукові результати дисертації

16. Дудко С. Г. У пісні зростає людина: Поради вчителю / С. Г. Дудко. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 48 с.

АНОТАЦІЇ

Дудко С. Г. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09. – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2015.

У дисертаційному дослідженні на підставі теоретичного узагальнення та результатів формувального етапу педагогічного експерименту запропоновано нове вирішення проблеми формування здоров'язбережувального навчального середовища в навчальному процесі початкової загальної освіти.

На основі аналізу науково-методичної, педагогічної літератури вивчено стан розробленості проблеми з теми дослідження, визначено дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. У роботі розкрито сутність понять, що становлять основу змісту наукового дослідження, обґрунтовано дидактичні умови та модель системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи, схарактеризовано її компоненти, розроблено методику формування такого середовища.

Експериментальна перевірка розробленої моделі системи формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи підтвердила її ефективність. Рівень формування здоров'язбережувальної компетентності, життєствердного здоров'язбережувального образу світу, стану здоров'я учнів початкової школи під час проведення формуючого етапу педагогічного експерименту виявилися значно вищими в експериментальних класах в порівнянні з контрольними.

Ключові слова: здоров'язбережувальне навчальне середовище; дидактичні засади, початкова школа, здоров'язбережувальна компетентність, життєствердний здоров'язбережувальний образ світу.

Дудко С. Г. Дидактические основы формирования здоровьесберегающей учебной среды начальной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09. – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2015.

В диссертационном исследовании на основании теоретического обобщения и результатов формирующего этапа педагогического эксперимента предложено новое решение проблемы формирования здоровьесберегающей компетентности, жизнеутверждающего здоровьесберегающего образа мира учащихся, сохранение и укрепление всех составляющих

здоровья ученика начальной школы. Оно заключается в формировании здоровьесберегающей среды в учебном процессе начального общего образования.

На основе анализа научно-методической, педагогической литературы изучено состояние разработанности проблемы организации учебной среды учащихся начальной школы в аспекте сохранения и укрепления здоровья детей и определены дидактические принципы формирования учебной среды начальной школы. В работе раскрыта сущность понятий, составляющих основу содержания научного исследования, обоснована структура здоровьесберегающей среды, специфика её целенаправленного создания.

В первом разделе «Теоретико-педагогические основы формирования здоровьесберегающей учебной среды начальной школы» осуществлен анализ научной, психолого-педагогической, статистической литературы в аспекте исследования социального состояния здоровья учащихся, который показывает, что оно не отвечает требованиям общества к здоровью детей. Результаты медицинских и социологических исследований последних лет свидетельствуют об устойчивой тенденции к ухудшению состояния здоровья детей, представляя собой сложную социально-педагогическую проблему, решение которой не может сводиться только к традиционным условиям обучения, эпизодическому внедрению здоровьесберегающих подходов, которые только создают благоприятные условия для оптимального функционирования всех систем организма, но не влияют на факторы, вызывающие у школьников наиболее распространенные заболевания. В разделе обоснованы дидактические основы формирования (закономерности, принципы, дидактические условия), модель системы формирования здоровьесберегающей учебной среды начальной школы, охарактеризованы ее компоненты.

Дидактическими условиями, влияющими на действенность модели системы формирования здоровьесберегающей учебной среды определены следующие условия: направленность содержания обучения и учебно-методического обеспечения для формирования жизнеутверждающего здоровьесберегающего образа мира и здоровьесберегающей компетентности ученика начальной школы, укрепление здоровья учащихся средствами дидактически адаптированной материально-технической базой начальной школы; применение в учебно-воспитательном процессе начальной школы современных здоровьесберегающих технологий, моделей, методик, методов и примов, проведение мониторинга влияния здоровьесберегающей учебной среды на уровень владения здоровьесберегающей компетентностью, сформированности жизнеутверждающего здоровьесберегающего образа мира, состояния физического, психического, социального духовно-нравственного здоровья ученика начальной школы.

Основными составляющими модели системы формирования здоровьесберегающей учебной среды начальной школы являются: цель, закономерности, принципы формирования

здоровьесберегающей учебной среды; функционально-структурные компоненты, дидактические условия и дидактические факторы их реализации; диагностический инструментарий (критерии, показатели сформированности здоровьесберегающей учебной среды начальной школы, уровни сформированности здоровьесберегающей учебной среды начальной школы) и результативная составляющая (сформирована здоровьесберегающая учебная среда начальной школы).

Во втором разделе «Экспериментальное исследование методики формирования здоровьесберегающей учебной среды начальной школы» определены общая методика и направления исследования, выяснены основные предпосылки и этапы формирования здоровьесберегающей учебной среды начальной школы, раскрыты организация, ход и результаты формирующего этапа педагогического эксперимента.

Уточнялся диагностический инструментарий определения уровня сформированности здоровьесберегающей учебной среды начальной школы. Показателями критериев сформированности здоровьесберегающей учебной среды определены уровень в учащихся жизнеутверждающего здоровьесберегающего образа мира и здоровьесберегающей компетентности, состояния здоровья учащихся начальних классов, соответствующие ему учебные достижения учащихся.

Разработана методика формирования и внедрения здоровьесберегающей учебной среды в начальной школе, которая заложена в организацию обучения вне стен школы (уроки в зеленом классе, дни в окружающей среде, уроки среди природы и т.д.); использование хорового пения во время учебных занятий; специальное оборудование классных комнат и их учебно-методическое обеспечение (учебные маячки, сенсорные кресты, парты-конторки, сюжетные панно, и т.п.), оборудование помещения школы и школьного двора уголками живой природы, местами для отдыха и подвижных игр и т. д.; физкультурно-оздоровительная деятельность школы; организация педагогического, ученического, родительського коллективов, общественности в направлении укрепления здоровья учащихся и постоянный мониторинг состояния физического, психического, социального и духовно-нравственного здоровья, обнародование его результатов в учебном процессе.

Экспериментальная проверка разработанной методики в условиях реального учебного процесса подтвердила ее эффективность. Уровень формирования здоровьесберегающей компетентности, жизнеутверждающего здоровьесберегающего образа мира, состояния здоровья учащихся начальной школы во время проведения формирующего этапа педагогического эксперимента оказались значительно выше в экспериментальных классах по сравнению с контрольными.

Ключевые слова: здоровьесберегающая учебная среда; дидактические основы, начальная школа, здоровьесберегающая компетентность, жизнеутверждающий здоровьесберегающий образ мира.

Dudko S. Didactic bases of formation of health saving educational environment of the elementary school environment". – The manuscript.

The dissertation for the scientific degree of candidate of pedagogical Sciences, speciality 13.00.09 – Theory of education. –Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical Uniwersity, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

In the dissertation on the basis of theoretical generalization and results of the formative stages of the pedagogic experiment new solution to the problem of preserving and strengthening of all components of the health of elementary school children have been proposed. It consists in the formation of health saving educational environment in the educational process in elementary school.

Based on the analysis of scientific-methodological, pedagogical literature the state of readiness of the problems of organization of the learning environment of elementary school students in the aspect of preservation and strengthening of health of children have been studied and the main directions of the educational environment of elementary school have been determined.

Experimental verification of the developed technique in a real educational process confirmed its effectiveness. The health condition and the level of proficiency of elementary school students during the formative stages of the experiment were higher in the experimental classes compared with the control ones.

Keywords: health saving educational environment, children's health, elementary school, methodology and research, monitoring of the health status of students.